

A normák megtagadása - a szegénység csapdája

Sokmindent mondhatunk a 2016-os évről, de abban valószínűleg mindenki egyetért, hogy ez egy olyan év volt, amely megváltoztatta, sőt, talán teljesen átalakította a politikai közbeszédet. Ezt az 1990-es évek óta a liberalizmus dominálta, miközben a konzervatívok és szocialisták defenzívába kerültek. Amint a *The Guardian* konstatálta egy évvégi cikkében (2016.12.30.), - a szociálliberalizmus volt a kultúrharc győztese, a jobboldali liberálisok pedig a gazdasági élet küzdelmeit nyerték meg. Egy olyan folyamat szemtanú lehettünk, amelyben a növekvő tolerancia és multikulturalizmus kombinálódott az állami szabályozás leépítésével, adócsökkentésekkel, privatizációval és szabadkereskedelemmel. A sikeres politikai pártok - mint a Blair-féle New Labour és Reinfeldt-féle Nya Moderater – úgy nyertek válsztásokat, hogy a politikai közép irányába mozdultak el.

Ez a térkép többé nincs érvényben. Ma a politikai energia a széleken van, a jobb- illetve a baloldali populizmusban. Ezt a fejlődést sok kommentátor úgy jellemzi, hogy egy új politikai korszakba, a posztliberális korba értünk.

Florian Philippot, a francia Nemzeti Front politikusa, drasztikusan, de el kell ismernünk nagyon pontosan, így fogalmazott, amikor Trump győzelme után elégedetten twittelt: “Az ő világuk összeomlik, a miénk épülni kezd.” A Brexit és Trump győzelme lázadás mind a kulturális, mind a gazdasági liberalizmus ellen.

A megváltozott térkép befolyásolja a politikai teológiát is, vagyis a teológiának azt az ágát, amely a keresztény hit politikai következményeivel foglalkozik. Az utóbbi évtizedekben itt az a trend volt az uralkodó, hogy ne foglalkozzunk a pártpolitikával és csak egyház voltunkra fókuszáljunk. Ez nem a tágabb, arisztotelészi értelemben vett politika feladását jelentette, és azt sem, hogy egyes konkrét kérdésekben ne foglaljunk állást. Inkább arról a meggyőződésről van itt szó, hogy az egyház ne akarja a társadalmat felülről, hatalomgyakorlás révén formálni, hanem alulról, azáltal, hogy az ember úgy él, ahogyan tanítja. “Az egyháznak nincs politikája, hanem ő maga egyfajta politika.” – ahogy a teológus Stanley Hauerwas egykor megfogalmazta ezt a hozzáállást.

Azonban a 2016-os év arra készíti a politikai teológia művelőit – vagyis a hozzám hasonlókat - hogy végiggondoljuk az a gondolatsort, amelyet legtöbbször eddig elhárított magától, ha nem másért, hát azért, mert túl vakmerőnek tűnt... De gondoljunk bele, hogy, nem úgy van-e, hogy a mi nyugati kultúránk, úgy, ahogy ismerjük: demokrácia, tolerancia, emberi jogok – gyakorlatilag mind valamiképpen a keresztény hiten épültek fel?

Mások azonban már jóval előttünk így gondolták. Ernst-Wolfgang Böckenförde, német jogász, már az 1970-es években rámutatott, hogy a demokratikus államok olyan előfeltételekre épülnek, amelyek fennmaradását nem tudják garantálni. A demokrácia ugyanis néppuralom, - de mi akadályozza meg a népet abban, hogy megválasszanak egy zsarnokot? Jürgen Habermas szociológus ugyanebben a szellemben figyelmeztetett arra, hogy “Isten halála” egy kisiklott szekularizmushoz vezethet, ahol a gazdasági érdek fontosabb az ember értékénél.

R.R. Reno ezeknek a trendeknek tipikus képviselője. Ő egy amerikai közéleti teológus, ezen belül is katolikus, aki egyben a *First Things* című, befolyásos, keresztény, kultúr- és közéleti magazin szerkesztője. Új könyvének címe: *Resurrecting the Idea of a Christian Society* (A keresztény társadalom eszméjének feltámasztása, 2016), amely T.S. Eliot 1940-ben megjelent, *The Idea of a Christian Society* (A keresztény társadalom eszméje) című esszéjére utal.

Reno az amerikai keresztény jobboldal intellektuális vezetői közé tartozik. Ő már régen levonta azt a következtetést, hogy a vallás – főleg a kereszténység, de ugyanígy a zsidóság és az iszlám is – szükséges az amerikai társadalom számára. Ő úgy látja, hogy a liberális politika, Clintonnal és Obamával, mint előharcosokkal az élen, szétbontotta azt a szövetet, amely egybetartotta az Egyesült Államokat. Ezért szavazott Trumpra, még ha némi habozás után is, és a választási eredmény után azt nyilatkozta, hogy ”óvatos optimista” az új adminisztrációval kapcsolatban.

A keresztény társadalom eszméjének helyreállítása, Reno számára elsősorban kulturális változást jelent. Nem az a cél, hogy az amerikaiak elkezdjenek templomba járni, hanem az, hogy a keresztények elkezdjék jobban értékelni saját értékrendjüket, kiálljanak ezekért az értékekért, és ilyen módon befolyásolják környezetüket.

Reno egy elemzéssel indít, amely egy szétesőben levő USA képét vázolja. Ezt két társadalomtudós, Charles Murray és Robert Putnam segítségével teszi.

Murray *Coming apart* (Szétesés, 2012) című könyve leírja, hogyan tágul a szakadék az amerikai társadalomban, továbbá, hogy ez nem csupán pénzügyi kérdés. Ha megnézzük a fehér amerikaiak azon egyharmad részét, akik társadalmi ranglétra legalján helyezkednek el, akkor azt látjuk, hogy alig a felük él házasságban, a válás gyakori és a gyerekek egynegyedét egyedülálló anyák nevelik fel. Ezzel szemben a felső rétegekben, a társadalom leggazdagabb egyötödében 85 % él házasságban és a válások aránya 5 %.

Putnam hasonló képet ad a már klasszikussá vált *Bowling Alone* (A magányos tekéző, 2000) és a későbbi *Our Kids* (Kölykeink, 2015) című könyveiben. Kimutatja, hogy a szegényebb rétegek társadalmi tőkét hogyan errodálják a széteső családok, az alkohol és a drogok, valamint a bűnözés. Ráadásul a civil társadalom sokkal gyengébb a leszakadó negyedekben. Ez megnehezíti a társadalmi felemelkedés lehetőségét, amely valaha az amerikai társadalom fontos jellemzője volt.

Reno szerint az amerikai társadalmi szakadék szélesedése elsősorban nem pénz vagy képzettség kérdése, hanem az erkölcsi normáké. A felső rétegek, miközben egy bohém morált hirdetnek, a 60-as évek stílusában, valójában azonban a derék 50-es évekbeli morál szerint élnek. Elegendő szociális, gazdasági és kulturális tőkével rendelkeznek ahhoz, hogy egy világos normákat nélküli társadalomban is el tudjanak igazodni. Reno szerint valójában magasan képzett ”baby-boomer”-ek, akiket visszafogott hedonizmus jellemez.

Akiket igazán sújt a hagyományos normák felbomlása – amelyet Reno *nonjudgementalism*-nak (nem ítélni) nevez, az valójában az alsó társadalmi osztály. Ők élnek a 60-as évek stílusában, rövid életű kapcsolatokban, alternatív családképződményekben (vagyis egyedülálló anyák) és közöttük túl magas a droghasználók aránya is. Ez az az élet, amely visszatartja őket a szegénységben.

Reno ítélete arról a liberális elitről - amely egy olyan társadalmat hozott létre, ahol a politikai korrektség helyettesíti a hagyományos normákat – nem túl kegyes. A kulturális szociálliberalizmus Reno fő ellensége. Vannak kritikus célzásai a gazdasági liberalizációval kapcsolatban is – amely a republikánusok projektje - de közel nem akkora terjedelemben. Ez a könyv hiányossága: nyilván ki lehetne mutatni, hogy ennek is demoralizáló és a szociális struktúrákat szétverő hatása volt, olyan módon, amely leginkább a szegényeket sújtotta.

Egyébként a könyvnek erős szociális perspektívája van. Három fejezetben is (ami azért a kelleténél eggyel több), amelyeknek címei: *Defend the weak* (Védd a gyengét), *Raise the poor* (Emeld fel a szegényt) és *Promote solidarity* (Erősítsd a szolidaritást) érvel Reno a hagyományos erkölcsi értékek mellett. Ezek közé tartozik, hogy szex csak házasságon belül, hogy a család tartson össze, hogy a családapa keményen dolgozzon és teremtse elő a család szükségleteire valót – és ne pazarolja vagy igya el a család pénzét. Reno hangsúlyozza, hogy egy ilyen erkölcs mindenkinek világos szerepet és keretet ad. Ezeket megvalósítva egy alacsony végzettségű és alacsony jövedelmű ember is becsületes és tiszteletreméltó életet élhet – ráadásul egy olyan életet, amely gyermekeinek stabil alapokat ad, hogy meg tudjanak állni a saját lábukon, sőt az életben előbbre léphessenek.

Körülbelül ez volt a svéd munkásmozgalom ideálja a tiszteletreméltó munkásemberről, amint azt Ronny Ambjörnsson eszmetörténész kimutatta – és természetesen ez volt a svéd szabadegyházak ideálja is. Mindkét mozgalomban az idősebb generációk szorgalma és józansága teremtette meg gyermekeik társadalmi felemelkedésének alapjait.

Reno elemzésének amerikai viszonylatban is van bizonyos igazsága. Sok szociális probléma, az elhízástól a válásokig valóban összefügg a társadalmi helyzettel. Abból kiindulva, amit tisztán szociológiailag tudunk a különböző életstílus-váltszások következményeiről, édekes lenne, ha feltenni a kérdést, hogy vajon a társadalomnak nem kellene-e inkább a hagyományos értékek egy részét támogatnia - a közjó érdekében.

Hogy mindez szembenáll azzal a liberális állásponttal, amely szerint minden ember maga felelős a saját életútjáért, mindaddig amíg ez nem károsít másokat – ez Reno egyik üzete. A szociális elemzés után a liberalizmus filozófiai kritikájával folytatja. Azt mondja, hogy a szabadság egyedül a szabadság kedvéért zsákutca. Kell hogy meglegyen a társadalomban a közjó eszméje: valami, amire a szabadságot használni kell. Az a szabadságkultusz, ami ma az USA jellemzője, olyasmiket tesz a társadalom elsőszámú témáivá, mint az eutanázia, a drogliberalizáció, vagy, hogy ki milyen nemi identitást akar. Azonban olyan kérdések vitatása, amelyek a társadalomnak csak egy kis részét érintik, nem más, mint a felső rétegek luxusa az alsó osztályok rovására.

A *Resurrecting the Idea of a Christian Society* című könyv sok meggondolandó és pozitív gondolatot tartalmaz és pozitív értelemben provokatív a végkicsengése. Ezenkívül egy érdekes bevezető, hogy megértsük az amerikai keresztény jobboldal értelmiségi ágát. Persze maradnak kérdőjelek.

Először is, a könyv a kultúrharc keserű retorikáját hordozza. Kínos egy bőbeszédű szerzőtől olvasni, hogy a "politikai korrektség" által cenzúrázottnak érzi magát. Ahelyett, hogy azon sajnálkozna, hogy bizonyos dolgokat nem mondhat ki, a sok nyomdafestéket inkább arra kellene használnia, hogy megmagyarázza, hogy miért az inkorrekt a helyes, és azt, hogy akkor ehelyett hogyan kellene azt kimondani.

Egy területen azonban Reno valóban megteszi ezt, mégpedig a HBTQ-jogokkal, többek között a homoszexuális házassággal kapcsolatban. Reno az egyneműek házassága ellen nem teológiai, hanem politikai és filozófiai érveket hoz fel. Az államnak – szerinte - nem kell definiálnia a házasságot, mert ez egy természetes intézmény, amely a nép szokásaiból származik. Azonkívül, hogy ez az érvelés cáfolható azzal, hogy akkor a szokások változása esetén a belőle származó intézménynek is változnia kell, kérdezhetjük, hogy ez összhangban van-e a könyv többi részének mondanivalójával, hiszen homoszexuálisok is bizonyos élethelyzetekben egy kispolgári családi életet.

Teológiailag az a legfőbb ellenvetésem Renoval szemben, hogy a keresztény morált elvonatkoztatja az egyházi élettől. Reno egy olyan társadalomról álmodik, ahol világos eszmék vannak a jóról és a rosszról - csak hogy túl nagy a bizalma a szabályokban. Úgy tűnik, azt hiszi, hogy lehetséges a jóra vonatkozó eszmék szerint élni, még akkor is, ha az ember nem jár templomba, vagy nem tartozik valamely más közösséghez, amely ezekből az ideákból erényeket alkot.

Vegyük például a házasságot, azt az intézményt, amelyet Reno a társadalom épületének centrumába helyez. Az USA-ban tíz házasságból csak három marad egyben és lesz boldog, míg a többi felbomlik vagy keserű diszfunkcionalitásban folytatódik. John Gottman, aki harminc évig tanulmányozta ezt a témát, azt mondja, hogy a harmonikus és a diszfunkcionális házasság közötti fő különbség, hogy az előbbit egymással szembeni nagylelkűség és támogatás jellemzi, az utóbbit meg kritikus hozzáállás, amely hamarosan azt kockáztatja, hogy átmelegíti a nyílt ellenségeskedésbe.

Más szóval egy harmonikus otthon felépítéséhez nem elég, hogy helyes eszméink legyenek a jóról és a rosszról, hanem bizonyos erényekre van szükség: egy olyan életstílusra, amelyet a hála és némi alázat jellemez. Az erény – ezt bármelyik antik filozófus így mondaná – nem csak egy eszme, hanem egy tulajdonság, amelyet be kell gyakorolni. Ez pedig olyan szociális közösségekben történik, amelyek közös eszmékben osztoznak és amelyeknek vannak olyan gyakorlataik, amelyek az erényeket begyakoroltatják és amelyek segítenek megvalósítani ezeket az ideálokat. Az egyházban az úrvacsora, amelyet magunkhoz veszünk, nem pedig magunkhoz ragadunk, begyakoroltatja, hogy megtanuljunk hálással fogadni az élet ajándékait és reményeink szerint növeli bennünk azokat az erényeket, amelyek a házasságot is harmonikussá teszik.

Egy olyan társadalom, amely szabályokkal próbálja a jót előmozdítani, nem pedig erényekkel, azt kockáztatja, hogy drákóivá válik – és nem csak azok számára, akik nem illenek bele a normákba. Reno víziója egy világos normákkal rendelkező társadalomról - erényeket nevelő közösségek nélkül – nem egy keresztény társadalom víziója, hanem egy viktoriánusé.

Joel Halldorf

Axess Magazin nr 3, 2017